

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א לפרשת מטות תשע"ט¹ מלחמת מדין

רוחותיה אלא משלש רוחותיה, ומניחין מקום לבוֹרַח ולכל מי שירצה להמלט על נפשו, שנאמר 'וַיִּצְבְּאוּ עַל מְדִינָה פְּאֶשֶׁר צִנָּה ה' אֶת מִשְׁה' (במדבר לא, ז), מפי השמועה למדרו שבכך צוהו" (רמב"ם פ"ו מהלכ' מלכים ה"ז). הרי שיש כאן ציווי לדורות שנלמד ממלחמת מדין, שבכל מלחמה, אין להקיף את האויב מארבע רוחותיו, אלא להשאיר רוח אחת פתוחה בשביל מי שרוצה לברוח⁵. ממילא יש לומר, שהיו הרבה מדינים שברחו מן המלחמה בימי פינחס, ומהם הגיעו אחר כך המדיינים בימי גדעון.

אם כך, נשאלת שוב השאלה, למה אין איסור חיתון עם מדין, או "לא תדרש שלמם וטבתם כל ימיך לעולם", כמו שנצטוונו על עמון ומואב?

תירוצים נוספים

חשבתי, אולי מותר לומר סברה כזאת: ישנה הלכה במי שמחוייב מלקות בבית דין, שאם כפתוהו בית דין כדי להלקותו ורץ הנידון וברח מבית דין - הרי הוא פטור מן המלקות, ואין צריך להשיבו ולהלקותו (מכות כג, א), שנאמר "וַיִּנְקְלָה אֶתְיָךְ לְעֵינֶיךָ" (דברים כה, ג), וכבר נתקיים "וַיִּנְקְלָה" במה שנס מבית הדין. הבזיון הזה, לברוח במנוסה מבית הדין, כנראה שקול כמו המלקות עצמן, ולכן הוא נפטר מן המלקות.

ממילא, גם הבורחים במלחמת מדין, אמנם לא נהרגו, אבל הבריחה שלהם נחשבת להם ככפרה במקום ההריגה, לכן לא נצטוו אח"כ ישראל להרוג את המדיינים הללו, וגם לא נצטוו שלא להתחתן עמם, כי נתכפר להם העון בבריחה⁶.

יש עוד סברה למה על מדין לא נצטוו ישראל לדורות שלא להתחתן איתם, כי מדין הם בני אברהם אבינו, שנאמר: "וַיִּסְּף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וַיִּשְׁמָה קְטוֹרָה, וַתֵּלֶד לוֹ אֶת זְמַרְן וְאֶת קְנָז וְאֶת מֶדָן וְאֶת מִדְיָן" (בראשית כה, א-ב), הרי שמדין היו מצאצאי אברהם אבינו, וא"כ אולי מפני זה לא רצה הקב"ה לגזור עליהם "לא תדרש שלמם וטבתם כל ימיך לעולם", או "לא תתחתן בם", כי זכות אברהם אבינו עמדה להם⁷.

אבל יכול להיות עוד דבר, שמואב החטיאו את ישראל עם הבנות שלהם, אבל לא סתם עם הבנות, אלא עם עבודה זרה, שהבנות החטיאו את ישראל לעבוד לבעל פעור (עי' רש"י במדבר כה, ב), לעומת זה במדין לא מצינו שהחטיאו את ישראל בעבודה זרה. החטיאו את ישראל בזנות, אבל לא בעבודה זרה. אולי מטעם זה לא נגזר על מדין מה שנגזר על מואב. אין אצלם לאו של "לא תדרש שלמם וטבתם", כי לא החטיאו את ישראל בעבודה זרה.

פרשת נדרים - הקדמה למלחמת מדין

התורה אומרת: "וְאִם הָפַר יָפַר אֶתְּם אַחֲרֵי שְׁמֵעוּ, וְנָשָׂא אֶת צִוְיָה" (במדבר ל, טז). כלומר, בעל שהפך את נדרי אשתו בזמן שכבר אי אפשר היה להפך אותם², והיא סברה שהנדר מופר והלכה ועברה עליו - "וְנָשָׂא אֶת צִוְיָה". כלומר, הבעל נכנס תחת אשתו לקבל את העונש על אותו עון, כאילו הוא זה שעבר עליו. למה? "שהגורם תקלה לחבירו, הוא נכנס תחתיו לכל עונשין" (רש"י שם). ולכן, הבעל הוא זה שנענש כאן, על שהכשיל את אשתו בעון נדרים³.

אפשר שהדברים הללו מהוים הקדמה לפרשה הבאה - "וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: נָקַם נְקָמָה בְּנִי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמְּדִינִים" (שם לא, א-ב). היות והמדיינים הכשילו את ישראל, הפקירו את בנותיהם לזנות כדי להטעות את ישראל אחרי בעל פעור (רש"י לעיל כה, יח), הרי הם נכנסים תחתיהם ונענשים על כך. הם החטיאו את ישראל, לכן הם מקבלים את העונש.

למה לא נענשו מדין לעולם, כעמון ומואב?

וצריך להבין: הרי לעמון ומואב התורה נתנה עונשים לדורות, "לא תדרש שלמם וטבתם כל ימיך לעולם" (דברים כג, ז), "גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם" (שם, ד), ואילו במדין אנו מוצאים שנענשו רק באותה שעה, אבל לא מצינו עונש לדורות על מדין. למה? אם עשו את אותו הדבר כמו עמון ומואב, שהחטיאו את ישראל בזנות ובעבודה זרה, למה לא נענשו לדורות כמותם?

רש"י אומר, שהמדיינים היו עוד יותר גרועים מהמואבים, כי המואבים עשו מיראה, היתה להם סיבה טובה לחשוש מישראל, מה שאין כן המדיינים הם לא עשו מיראה, אלא סתם נתעברו על ריב לא להם (רש"י במדבר לא, ב), א"כ למה לא נענשו גם המדיינים לדורות כמו עמון ומואב?

לכאורה היה אפשר לומר, שלא שייך כאן להעניש לדורות. מדוע? כי את כל הזכרים של מדין הרגו (במדבר לא, ז), ורק הטף והנשים נשארו, ואותם לקחו לעבדים ולשפחות, ממילא לא נשאר כלום ממדין, ולא שייך להענישם לדורות. אבל תירוץ זה אינו נכון. כי כמה דורות אחר כך, בימי גדעון, יש מלחמה עם מדין. הכתוב אומר: "וַיִּמְדְּנוּ... וְכָל בְּנֵי קְדָם נָפְלִים בְּעַמְקֵי פְּאֶרְבָּה לְרֹב, וְלִגְמַלְיָהֶם אֵין מִסְפָּר, פְּחוּל שְׁעַל שְׁפַת הַיָּם לְרֹב" (שופטים ז, יב). מנין הגיעו המדיינים הללו, אם כלם נהרגו בימי פינחס? צריך לומר, שלא כולם נהרגו אז.

למה לא הרגו את כולם⁴? חושבני, מפני שישנה הלכה, "כשצריך על עיר לתפשה, אין מקיפין אותה מארבע

ישראל במדין. מפני שהם חוששים לדבר ה' בכל פרט ופרט, אפילו בגבול האונס. ממילא, הם עושים כל דבר לכבוד ה', לא למטרות צדדיות. בשביל לתת נקמת ה', צריך האדם להיות בעצמו צדיק. כי מי שאינו צדיק, איך ינקום את נקמת ה' מאחרים? הרי גם אתה אינך מקיים את דבר ה'! צריך א"כ להיות נקי לגמרי. רק אנשים כאלה, שהם נקיים לגמרי, יכולים לנקום נקמת ה' ממדין.

נקמת ה' בלי נקיות - סכנה!

אבל נקיות זו דרושה לא רק מהבחינה המוסרית שהזכרנו, [שאינן הצדקה מוסרית לנקום נקמת ה' מאחרים בשעה שהנוקם עצמו עובר על דברי ה'], אלא גם כדי להמנע מסכנה, וכפי שיבואר.

בהפטרות השבת שעברה קראנו, שאלהינו הנביא נצטוו למשוך את יהוא בן נמשי למלך על ישראל (מל"א יט, טז). למעשה התבצעה משיחה זו רק לאחר מותו של אליהו, ע"י תלמידו אלישע, ששלח נער אחד מבני הנביאים [הוא יונה הנביא (רש"י מל"ב ט, א)] למשוך את יהוא למלך, ואז - בשעת המשיחה - אמר הנער ליהוא: "כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: מִשְׁחַתִּיךָ לְמַלְכְּךָ אֶל עִם ה'... וְהִפְתָּה אֶת בַּיִת אַחְזָב אֲדֹנָיִךְ, וְנִקְמְתִי דְמֵי עֲבָדֵי הַנְּבִיאִים וְדָמֵי כָּל עַבְדֵי ה' מִיַּד אִיזְבָּל" (מל"ב ט, ז). הרי איזבל הרגה את כל הנביאים, כפי שמבואר בתנ"ך (מל"א יח, ד), [חוץ מאלו שעובדיה החביא במערה (שם)], ולכן עכשיו הגיע הזמן לבוא חשבון עם בית אחאב, עם איזבל ועם נביאי הבעל. ואכן יהוא עושה נקמות עם בית אחאב ומשמיד אותם. את איזבל הוא הורג, כדבר ה' ביד אליהו, ועם עובדי הבעל הוא עושה משפט, וזוכה לשבחחים ולשכר מאת ה' על מה שעשה. הקב"ה אומר לו: "יַעַן אֲשַׁר הִטִּיבְתָּ לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינַי, כֹּכָל אֲשֶׁר בְּלִבִּי עָשִׂיתָ לְבֵית אַחְזָב - בְּנֵי רְבָעִים יֵשְׁבוּ לָךְ עַל פְּסֵא יִשְׂרָאֵל" (שם י, ל). כלומר, ארבעה דורות של צאצאי יהוא ימשיכו למלוך, והכל כשכר על נקמת ה' שעשה בבית אחאב.

ואעפ"כ, בסופו של דבר, יהוא נענש על מה שעשה. הושע הנביא אומר עליו: "כִּי עוֹד מְעַט וּפְקַדְתִּי אֶת דְּמֵי יִזְרְעֵאל עַל בֵּית יְהוּא" (הושע א, ד). מה פירוש "ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא"? מסביר רש"י: "דְּמֵי יִזְרְעֵאל - דמי בית אחאב שהרג יהוא ביזרעאל על שעבדו את הבעל (מל"ב ט, ט). וקשה: אם יהוא עשה הכל על פי ציווי ה', למה מגיע לו עונש? - מסביר רש"י: כיון ש"הלכו הוא ובניו אחרי כן ועבדו עבודה זרה (שם י, ט), לכך אני חושב עליהם דמי בית אחאב כדם נקי". אמנם יהוא לא עובד את הבעל כמו אחאב, ולא הורג את נביאי ה' כמו איזבל, אבל גם הוא לא נקי מעבודה זרה. "תִּטְּאֵי יִרְבְּעִם בֶּן נָבֹט אֲשֶׁר הִטְּאֵי אֶת יִשְׂרָאֵל - לֹא סָר יְהוּא מֵאַחֲרֵיהֶם; עֲגָלֵי הַזֶּהָב אֲשֶׁר בֵּית אֵל וְאֲשֶׁר בְּדָן" (שם). לכן, גם איתו בא הקב"ה במשפט. מצד אחד הוא מקבל שכר על השמדת בית אחאב, ומצד שני - עונש, כיון שגם הוא עצמו לא היה נקי מאותו עון שעליו הלך והשמיד את בית אחאב.⁸

לכן, כשמשא אומר לישראל לגייס אנשים לנקום את נקמת ה' ממדין על החטא החמור שהחטיאו את ישראל ע"י בנותיהם, הוא מבקש מישראל לשלוח לצבא דוקא

נקמת ה' - רק ע"י אנשים נקיים מכל חטא!

כפי שהזכרנו, ה' מצוה את משה: "נִקֵּם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים". הקב"ה דואג לכבודם של ישראל, ומבקש ממשה לנקום את "נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" ממדין. ואולם, כשמשא מוסר את דברים לישראל, נאמר כך: "וַיַּדְבֵּר מֹשֶׁה אֶל הָעָם לֵאמֹר: הִחְלְצוּ מֵאִתְּכֶם אַנְשִׁים לְצָבָא... לְתֵת נִקְמַת ה' בְּמִדְיָן" (במדבר לא, ב). נמצא, שהקב"ה דואג לכבודם של ישראל, ומבקש ממשה לנקום את "נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" ממדין, ואילו משה תולה את הענין בכבוד ה', ומבקש מישראל לתת את "נִקְמַת ה'" ממדין.

ואת מי מבקש משה מישראל לשלוח לצבא? - אומר משה: "הִחְלְצוּ מֵאִתְּכֶם אַנְשִׁים לְצָבָא". "אַנְשִׁים", מסביר רש"י - צדיקים. כי הדבר העיקרי שנדרש כדי לנצח במלחמה, הוא זכויות, ולא כח, וזה יש בעיקר לצדיקים.

אחר כך כתוב: "וַיִּמְסְרוּ מֵאֲלֵפֵי יִשְׂרָאֵל אֶלְף לְמִטָּה" (שם, ה). מה פירוש "וימסרו"? מסביר רש"י, שנמסרו בעל כרחן. היו צריכים להכריח אותם ללכת למלחמה. למה להכריח? למה לא רצו מעצמם לנקום את נקמת ה' ונקמת ישראל במדין? הרי צדיקים היו! - התשובה היא, בגלל משה רבינו! כיון ששמעו שמינת משה תלויה בנקמת מדין, [שהרי ה' אומר לו: "נִקֵּם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים, אֶת רַתְּסָן אֶל עַמִּי יִי" - לא רצו ללכת, עד שנמסרו בעל כרחן. הם רוצים שמשא ישאר איתם בעולם הזה. ממילא מוכרחים למסור אותם בעל כרחם, שיצאו לצבא.

אחר כך, אחרי שמילאו את המשימה שהוטלה עליהם, והם מנצחים את מדין ולוקחים את השלל, הם מקבלים נזיפה ממשה רבינו: "וַיִּקְצַף מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הַחֵיל (=מפקדי הצבא)... הַבָּאִים מִצָּבָא הַמְּלַחְמָה. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה: הֲחִייתֶם כָּל נַקְבָּה?! (שם, טו) איך עשיתם דבר כזה, להחיות את הנקבות?! הרי אלו הן הנשים שהחטיאו את בני ישראל בערבות מואב! והמפקדים - הם מצייתים למשה, והורגים את הנקבות. שהרי מדובר באנשים צדיקים, שעושים הכל כפי שצריך לעשות.

אחר כך באים אותם פקודי החיל, "וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה: עֲבַדְתֶּךָ נְשָׂאוֹת רַאשֵׁי אַנְשֵׁי הַמְּלַחְמָה אֲשֶׁר בְּיַדְנוּ וְלֹא נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ. וַנִּקְרַב אֶת קִרְבָּן ה', אִישׁ אֲשֶׁר מָצָא כְּלֵי זָהָב אֲצַעְדָּה וְצָמִיד טַבַּעַת עֲגִיל וְכוּמָז, לְכַפֵּר עַל נַפְשֵׁינוּ לְפָנֶיךָ ה'" (שם, מח-ט). וקשה: הרי אנשים אלו צדיקים היו עוד לפני המלחמה, וגם במלחמה ולאחריה עשו כל מה שצוה עליהם משה. ואם כן, על מה הם רוצים לכפר? שאלה זו היתה קשה גם למשה רבינו! שואל אותם משה: על מה מביאים אתם כפרה? שמא חזרתם לקלוקלכם הראשון, וחטאתם שוב בבנות מדין בזמן שנלחמתם בהם? אמרו לו: "לֹא נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ! אִישׁ לֹא חָטָא בְּבָנוֹת מִדְיָן בְּזִמְנֵי הַמְּלַחְמָה." "אמר להן: אם כן, כפרה למה? אמרו לו: אם מידי עבירה יצאנו, מידי הרהור לא יצאנו" (שבת סד, א). כנראה שלא כל אנשי הצבא היו רגישים לנושא הזה. החיילים הפשוטים לא ביקשו כפרה, רק המפקדים ביקשו כפרה, על דבר זה שהוא קרוב לאונס, וכמעט אי אפשר להזהר ממנו. בכל זאת, הם מרגישים חסרון ומבקשים להביא כפרה.

אנשים כאלה הם המתאימים לתת נקמת ה' ונקמת בני

ולא שלא לשמה.

כיבוש ארץ ישראל - רק בזכויות

חשבותי, שאולי זה הטעם, למה לא רצה הקב"ה לקחת את משה מן העולם קודם מלחמת מדין. למה צריך משה לחיות בשביל מלחמת מדין? אם הגיע זמנו לעבור לעולם הבא, שיעבור לעולם הבא! למה הוא צריך להישאר חי בשביל מלחמת מדין? חשבותי, אולי הטעם לזה הוא, כדי שמשה יראה כמה צדיקים הם אנשי הצבא של עם ישראל. הרי יהושע צריך להשתמש בצבא זה כדי לכבוש את ארץ ישראל. וא"כ, רצה הקב"ה שמשה ידע ויראה לפני מותו, שיהושע תלמידו מקבל צבא של צדיקים שאפשר לסמוך עליהם שילכו לכבוש את ארץ ישראל, ולתת נקמת ה' - בנקיות - גם בכנענים שבארץ ישראל. הרי המטרה של כיבוש ארץ ישראל היתה לא רק כדי לתת את הארץ לבני ישראל, אלא עוד קודם לזה - כדי לעשות משפט בשבע האומות שיושבות בארץ, ולבערן מן הארץ. המטרה של "נִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לְפָנָי ה'" (במדבר לב, כב) נזכרת בפסוק עוד לפני המטרה של "נִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לְפָנָיְכֶם" (שם, ט). לכן רצה הקב"ה שמשה ישאר חי בזמן מלחמת מדין, כדי שידע שיש ליהושע צבא שאפשר לסמוך עליו לתת נקמת ה' בכנענים בנקיות, ללא חשש סכנה. אמנם בזמן שאנשי המלחמה שבים מן המלחמה ומביאים את כל השלל אל משה, יוצאים נערי בני ישראל מן המחנה לחטוף מן הביזה (רש"י שם לא, ג), הרי שלא כולם היו צדיקים גמורים, אבל בכל זאת אנשי הצבא היו צדיקים, ואפשר היה לסמוך עליהם. הרי כיבוש ארץ ישראל לא תלוי בכח הגשמי, אלא תלוי בעיקר בכח רוחני. זה מה שמכריע בכיבוש ארץ ישראל.

יהושע אח"כ, כשהוא נלחם בעי, שולח מרגלים לבדוק כמה אנשים נצרכים כדי להלחם בְּעֵי, והם שבים ואומרים ליהושע, "פְּאֲלֵפִים אִישׁ אוֹ פְּשִׁלְשֵׁת אֲלֵפִים אִישׁ יַעֲלוּ וַיִּכּוּ אֶת הָעֵי, אֶל תִּיָּגַע שְׂמָה אֶת כָּל הָעָם כִּי מַעַט הָמָה (אנשי העי)" (יהושע ז, ג). מה עושה יהושע? - הוא נוקט בצעד הזהיר יותר, כפי שאמרו לו המרגלים, ושולח שלושת אלפים איש להלחם בעי. ומה קורה? - "וַיַּעֲלוּ מִן הָעָם שְׂמָה פְּשִׁלְשֵׁת אֲלֵפִים אִישׁ - וַיִּנְסוּ לְפָנָי אֲנִישֵׁי הָעֵי" (שם, ד). הם נוחלים תבוסה קשה, בגלל החטא של עכן, כפי שמפורש בתנ"ך. לאחר התבוסה הקשה מטילים גורלות ומענישים את עכן, ונערכים מחדש לכבוש את העי. כמה אנשים נצרכים לזה? לכאורה, "פְּאֲלֵפִים אִישׁ אוֹ פְּשִׁלְשֵׁת אֲלֵפִים אִישׁ", כפי שאמרו המרגלים בתחילה. ואולם הקב"ה אומר ליהושע - לא! "קח עִמָּךְ אֶת כָּל עַם הַלְוִי וְקִיָּם עֲלֵה הָעֵי" (שם, ה, א). "כָּל עַם הַלְוִי וְקִיָּם", הם ששים רבוא יוצא צבא שהיו בעם ישראל! את כל אלו תקח, ואז תצליח.

מה קורה כאן? האם עד כדי כך היו המרגלים ששלח יהושע חסרי דעה וידיעה, לטעות בהפרש גדול כזה, בין שלשת אלפים איש לשש מאות אלף איש?! - קשה לומר שעד כדי כך טעו. התשובה היא, כנראה, שמבחינה צבאית צדקו המרגלים, ששלשת אלפים איש מספיקים כדי לכבוש את העי. אלא שאת ארץ ישראל לא כובשים בכח צבאי, אלא בזכויות, ורצון ה' היה שיהיו כאן הזכויות של

"אֶנְשֵׁי יִם" - צדיקים, כפי שבאר רש"י. ובעיקר, שיהיו נקיים מאותו חטא עליו הם הולכים לנקום את נקמת ה', [וכפי שהוכח בסוף, שבאו לנקות ולכפר על עצמם אפילו מהרהור של עברה. הרי שהיו במדרגת נקיות גבוהה בענין זה]. מדוע? כי מי שאינו נקי לגמרי, ובא להעניש את אחרים על אותו חטא, עלול להתבע ולהענש על מה שעשה, כאילו שפך דם נקי, כפי שארע ליהוא. רק מי שנקי לגמרי יכול לנקום את נקמת ה' במדין. לכן לוקח משה למלחמת מדין רק אנשים שהם צדיקים לגמרי. [ועי' עוד בענין זה ברמב"ן בפרשתנו (לא, ו), ב"שמירת הלשון" שער התבונה פ"ז, וב"מכתב מאליהו" ח"ג עמ' 139].

כל מעשה מורכב מכחות רבים

והנה, גם אם עיקר המעשה נעשה לשם שמים, די במעט כוונה רעה המעורבת בו כדי להענש על חלק זה; שכן מבואר בגמרא, שמעשה אחד יכול להתחלק לכמה חלקים. חז"ל אמרו על הפסוק "אם יש עליו מלאך מליץ אָחָד מִנִּי אֶלְף לְהַגִּיד לְאָדָם יִשְׂרוּ - וַיִּחַנְנוּ, וַיֵּאמְרוּ: פְּדֵהוּ מִיַּד מַרְדָּת שְׁחַת, מִצְּאֵתִי כִפֹּר" (איוב לג, כג-כד), שלפעמים יש לאדם רק "מלאך מליץ אָחָד" שנברא ממעשה טוב אחד ויחיד שעשה, וגם במלאך זה יש רק חלק "אָחָד מִנִּי אֶלְף" שמליץ טוב עליו, כי יש באותו מעשה תשע מאות תשעים ותשעה חלקים של עבירה, ורק חלק אחד של מצוה (מתוך אלף חלקים), ואף על פי כן גם זה מספיק לפעמים להציל את האדם מִיַּד מַרְדָּת שְׁחַת (שבת לב, א). הרי שמעשה אחד של אדם יכול להתחלק לאלף חלקים, תשע מאות תשעים ותשעה חלקים גרועים, ורק חלק אחד טוב. וכן יכול להיות להפך, שתשע מאות תשעים ותשעה חלקים הם טובים, וחלק אחד יהיה לא טוב. למשל, אדם ראה תינוק תובע בים, קפץ לים והציל אותו. כמובן, יש הרבה חלקים של זכות במעשה הזה. הוא סיכן את נפשו והשתדל להציל את התינוק. אבל יכול להיות גם צד חובה במעשה הזה, כגון שחשב בשעת מעשה גם על הכבוד שיהיה לו מזה - "מחר יכתבו עלי בכל העיתונים"!!! אמנם אסור לתת לשיקולים של ענוה למנוע את ההצלה הזו, הוא חייב להציל את הטובע גם אם יודע בכיורו שיבוא מזה להכשל בגאווה, אבל צריך לדעת שמעשה כזה הוא מעשה עם חסרון. הקב"ה חוקר את כל המעשה. כל המחשבות שהיו בלב העושה, עד כמה עשה לשמה, ועד כמה עשה שלא לשמה.

זהו הענין שבעל "חובות הלבבות" (בשער החמישי - "יחוד המעשה") מכנה אותו "יחוד המעשה", וה"מסילת ישרים" (בפרק ט"ז) מכנהו "טהרה"; להשתדל שהמעשים יהיו נקיים לגמרי, לשם שמים בלבד, ללא שיתוף של פניות זרות. אמנם חז"ל אמרו "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה" (סוטה מז, א), אי אפשר לחכות ולא לעשות מעשים טובים עד שנגיע למדרגות השלמות והטהרה, אבל ראוי להשתדל ולקוות להגיע למדרגה שהמעשים יהיו לשמה, בפרט כשהולכים לעשות מעשים כאלה שבעצם הם מעשי עבירה, (כגון שפיכות דמים, כמו שעשה יהוא, וכמו שעשו ישראל במלחמת מדין). להשתדל עד כמה שאפשר שיהיה לשמה,

שנקלטת במח האדם בגיל צעיר משתרשת שם, וקשה אח"כ להוציאה משם. צריך אפוא לחנך כבר בגיל צעיר, שהכח העיקרי שבו כובשים את ארץ ישראל הוא זכות התורה והמצוות, ולא בדברים אחרים. ידוע, שאם גנן רוצה לגדל עץ בצורה מסוימת, קל לעשות זאת כשהעץ צעיר. אז אפשר לכופף אותו לכל כיוון שרוצים, ולהשפיע אל צורת הגידול שלו. לעומת זאת, כשהעץ זקן - הוא כבר קשה, ואז כמעט אי ניתן להטותו. כך גם האדם, כעץ השדה. כשהוא צעיר - קל להטותו לכיוון הרצוי ולחנכו בחינוך הרצוי. לעומת זאת, כשהוא כבר זקן, אז קשה מאד לשנותו. צריך אפוא בגיל מוקדם לחנך את האדם להשקפה ישרה ולמעשים נכונים.

כל ששים רבוא יוצא צבא ישראל, לכן צריך היה לשתף את כל אלו במלחמת העי. כח הזכויות של שלשת אלפים איש לא היה מספיק כאן.

חשוב לדעת, שלא בכח צבאי כובשים את ארץ ישראל. צריך צבא, וצריך להלחם, אבל בעיקר צריך את הזכויות, כפי שאמר משה רבינו בעצמו כשביקש עבור ישראל מנהיג "אֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וְאֲשֶׁר יְבִיאֵם" (במדבר כז, יז). מהו "אֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וְאֲשֶׁר יְבִיאֵם"? אומר רש"י: "אֲשֶׁר יוֹצִיאֵם - בזכויותיו, וְאֲשֶׁר יְבִיאֵם - בזכויותיו". בלי זה - הוא לא יצליח. ולכן, צריך לשרש את התועבות מבני ישראל. לא לחשוב שמנצחים בכח הצבאי.

במיוחד ילדים, צריך ללמד אותם ש"לא כחיל ולא ככח, פי אם פרוחי אמר ה' צבא-ות" (זכריה ד, ו), ובלי זה אי אפשר. חשוב מאד להסביר זאת לילדים כבר בגיל צעיר. הגמרא אומרת, "שבשתא כיון דעל - על" (ב"ב כא, א). טעות

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. נאמר של הרב בענין זה פורסם בכתב העת "ירושתנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' קי"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].
הקשר בפרשת מטות לדעת הרב שליט"א: "כָּכֵל הַיֵּצֵא מִפִּי יַעֲשֶׂה" (במדבר ל, ג) ⇔ "וְהַיֵּצֵא מִפִּי הַעֲשׂוֹ" (שם לב, כד).
קשר נוסף: "וַיִּנְדְּבֶר מֹשֶׁה אֶל רְאֵשֵׁי הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם לב, ב) ⇔ "וַיִּצְוּ לָהֶם מֹשֶׁה... אֶת רְאֵשֵׁי אַבּוֹת הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל" (שם לב, כח).
קשר נוסף: "כָּל נְדָרֶיהָ וְאֶסְרֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָהּ עַל נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם" (שם לו, ו) ⇔ "וַיִּקְרָא לָהּ נִבְח בְּשֵׁמוֹ" (שם לב, מב), "לָהּ אֵינוּ מִפִּיק ה"א... לפי שלא נתקיים לה שם זה" (רש"י).
2. שכבר עבר "יום שְׁמֵעוֹ" (עי' במדבר ל, טו).
3. שעברה על מה שנאמר בתורה: "לֹא יִחַל דְּבָרוֹ, כָּכֵל הַיֵּצֵא מִפִּי יַעֲשֶׂה" (במדבר ל, ג). והן שתי מצוות: א) שישמור מוצא שפתו ויעשה כמו שנדר (והיא מצות עשה), ב) שלא יחל דברו (והיא מצות לא תעשה).
4. בפשטות הציווי היה להרוג את כולם, שהרי ה' צוה: "צִרּוֹר אֶת הַמְּדַבְּרִים וְהַפִּיָּתוּם אוֹתָם" (במדבר כה, יז), ופירש"י: "ואת מואב לא צוה להשמיד, מפני רות שהיתה עתידה לצאת מהם" וכו'. משמע, שאת מדין צוה ה' להשמיד.
5. ולדעת הרמב"ן היא מצות עשה גמורה מן התורה: "שנצטוונו כשנצור על עיר להניח אחת מן הרוחות בלי מצור, שאם ירצו לברוח יהיה להם דרך לנוס משם, כי בזה נלמוד להתנהג בחמלה אפילו עם אויבנו בעת המלחמה. ובו עוד תיקון, שנפתח להם פתח שיברחו ולא יתחזקו לקראתנו, שנאמר: ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה, ודרשו בספרי: הקיפוה משלש רוחותיה. רבי נתן אומר, תן להם רוח רביעית שיברחו. ואין זו מצות עשה במדין, אבל היא מצוה לדורות בכל מלחמת הרשות" (השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם, שכחת העשין, מצוה חמישית).
6. אך תירוץ זה צ"ע, כי בריחה מבית הדין פוטר רק מעונש מלקות, ולא מצינו שתפטור מעונש מיתה, והמדיינים הרי נתחייבו מיתה.
7. גם תירוץ זה צ"ע, שהרי כבר ביאר הרב שליט"א בכמה משיחותיו (למשל, בשיחה לפרשת קרח תשע"ט), שזכות אבות אינה עומדת אלא למי שהולך בדרכי האבות, אבל מי שאינו הולך בדרכי אבות - אין זכות אבות מועילה לו, ואדרבה, היא מהווה קטרוג עבורו.
8. והטעם שמחמתו יש להחשיב ליהוא את דמי אחאב כדם נקי, אולי יש לכאור ע"פ מה שכתב הרמב"ן וז"ל: "דע וְהָבֵן, כי האיש שנכתב ונחתם בראש השנה להריגה - לא יִנְקָה הליסטים ההורג אותו בעבור שעשה מה שנגזר עליו. הוא רשע בעונו ימות, ודמו מיד הרוצח יבוקש. אבל כאשר תצא הגזירה על פי נביא - יש פְּעוּשָׁה אותה [שְׁנֵי] דינים: כי אם שמע אותה ורצה לעשות רצון בוראו פְּגָזוֹר - אין עליו חטא, אבל יש לו זכות בו... אבל אם שמע המצוה, והרג אותו לשנאה או לשלול אותו [ולא כדי לקיים בזה רצון ה'] - יש עליו העונש, כי הוא לְחָטָא נתכוון, ועבירה הוא לו" (רמב"ן בראשית טו, יד). ויש לומר, שזה הטעם גם כאן. דאחר שהלך יהוא ועבד עבודה זרה, איגלאי מילתא למפרע שאינו מנוקה לגמרי מעוון זה. [דהיינו, שאינו רחוק בלבו ובמחשבתו מעוון זה תכלית הריחוק]. ונמצא אפוא, שגם בזמן שהרג את בית אחאב בגלל עוון ע"ז שהיה בהם, לא היה זה לגמרי לשם שמים, שהרי גם הוא עצמו אינו מרוחק לגמרי מחטא זה. ואם כן, הרי הוא בבחינה מסוימת בכלל דברי הרמב"ן, שאם שמע אדם דברי הנביא שרצון ה' שפלוני יִהָרַג, והלך והרגו לשנאה וכד' ולא לשם שמים - "יש עליו העונש, כי הוא לְחָטָא נתכוון, ועבירה הוא לו". [ועי' גם "העמק דבר" ו"הרחב דבר" על הפסוק "וְהָרְגוּ אִישׁ אֶת אֶחָיו" (שמות לב, כז)].
9. וכפי שמביא שם המהרש"א (שבת לב, א בחידושי אגדות) מחכמי האמת, שכל מצוה שאדם עושה, בורא לו הקב"ה מלאך מליץ ופרקליט טוב, וכן בהיפך, בעושה מעשה רע - בורא לו מלאך רע וקטיגור.